

ВНЕСОК Т. Д. ДЕМ'ЯНЮК У РОЗВИТОК ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглядається внесок відомої української вченої Тамари Дмитрівни Дем'янюк у розвиток теорії і практики виховання в Україні, громадянська спрямованість її спадщини, зокрема проаналізовано основні напрями діяльності педагога, як-то: громадянське, сімейне, трудове, превентивне, позашкільне виховання, духовно-моральний розвиток особистості; науковий пошук шляхів розв'язання фундаментальних проблем виховання учнівської та студентської молоді, розробка освітніх технологій виховання та програмно-методичного забезпечення підготовки педагогічних кадрів до здійснення виховного процесу в навчальному закладі, проведення апробації та упровадження результатів наукових досліджень із проблеми інноваційних технологій у практику роботи загальноосвітніх та вищих навчальних закладів різних типів і видів акредитації.

Ключові слова: Т. Д. Дем'янюк, педагогічна спадщина, педагогічні ідеї, теорія і практика виховання, патріотизм, Батьківщина.

Постановка проблеми. Соціокультурна ситуація в Україні відновлює запит на усвідомлення ролі окремих персоналій у вітчизняній науці й культурі. Акцент на «маленьких людях» на основі щільного аналізу соціального контексту, в якому вони діють, стає актуальним полем досліджень гуманітарних наук. У межах мікроісторії плідним є звернення до розгляду життя і професійної діяльності однієї людини з метою виявлення у подальшому панівних тенденцій у суспільстві в цілому. Особливо ці тенденції проявляються при аналізі розвитку певних конкретних соціальних інститутів, у нашому випадку, у розвиток теорії і практики виховання в Україні.

Саме тому на сучасному етапі важливе значення має вивчення спадщини українських педагогів, використання якої сприяло б утвердженню універсальних цінностей демократичного суспільства, поваги до прав людини, формуванню активної громадянської позиції та почуття власної національної ідентичності особистості у контексті розвитку Європи.

Звернення до освітньої діяльності, зокрема, Тамари Дмитрівни Дем'янюк дає змогу показати актуальність і важливість спадщини педагога, використати її напрацювання у становленні системи національного виховання в Україні.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Теоретичні основи проблеми національного самоствердження особистості розкрито у працях науковців із формування та становлення національної держави (В. Андрущенко, О. Нельга та ін.); а також у дослідженнях, присвячених феномену ментальності українців, становленню української національної ідеї (Е. Сміт, К. Чорна та ін.); у низці психолого-педагогічних досліджень сучасних учених (М. Барет, І. Бех, М. Боришевський, І. Лебідь, В. Одарченко, Ю. Платонов та ін.).

Мета статті – з'ясувати внесок Тамари Дмитрівни Дем'янюк у розвиток теорії та практики виховання в Україні, схарактеризувати основні напрями її науково-практичної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професор Т. Д. Дем'янюк більшу частину свого активного життя присвятила справі навчання і виховання молодого покоління, підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів, залишила вагомий слід у розвитку педагогічної науки і практики. Тамара Дмитрівна Дем'янюк – особистість неординарна і багатогранна, людина високої культури і широкого світогляду, педагог невичерпної енергії й оптимізму.

Її особистий внесок у розвиток педагогічної думки і національного виховання учнівської і студентської молоді вагомий – це понад 120 наукових праць. Серед них навчально- та науково-методичні посібники, підручники, монографії, програми, концепції, наукові та публіцистичні статті у збірниках наукових праць, на сторінках вітчизняних видань, засобів масової інформації, численні виступи перед науковцями, педагогами, учнівською та студентською молоддю, громадськістю.

Наукою виховання Т. Д. Дем'янюк стало все її життя. Науковий і творчий шлях Тамари Дмитрівни пройшов у м. Рівному, де залишилися для використання, впровадження та поширення понад сотня праць, авторська науково-педагогічна школа, науково-методичні розробки та авторські моделі виховних систем, структурно-логічні моделі педагогічного процесу та організаційно-функціональної структури освітньої діяльності в півсотні інноваційних навчальних закладів Рівненщини.

До скарбниці її творчості ввійшли навчально-методичні посібники «Формування в учнів загальноосвітніх шкіл культури міжнародного виховання», «Народознавство в школі: досвід, проблеми, пошуки», «Орієнтаційна регіональна програма національного виховання учнівської молоді», «Інноваційні виховні технології громадянського виховання» [1-9].

Широкий резонанс в освітянському середовищі мала і має сьогодні невелика за розміром, але конструктивна за змістом книга «Педагогічні основи демократизації та гуманізації виховного процесу в загальноосвітній школі» [8]. Це була одна з перших у галузі теорії і методики виховання спроба усвідомлення перших років новітньої української історії, становлення незалежності й перших реформаторських кроків у здійсненні виховного процесу. На багатому теоретико-методологічному матеріалі в книзі переосмислюється гуманне ставлення українського Вчителя до особистості учня, окреслюються новітні шляхи виховання національно свідомої, громадянсько-дієздатної особистості, здатної відстояти свої патріотичні почуття, виражені в національних ідеях та ідеалах.

Актуальним на сьогодні залишається її посібник «Народознавство в школі: досвід, проблеми, пошуки» [5], в якому запропоновано новітню модель формування особистості учня засобами народознавства. Народна педагогіка стала для Тамари Дмитрівни першоосновою її професійної та наукової діяльності. З її джерел вона черпала творче натхнення і запал живої думки для обґрунтування виховних засобів і прийомів, доводячи, що виховання криється в природі самого народу, кращих його моральних якостях, благородних почуттях і вчинках. А ще вона переконувала, що

«народна педагогіка – це зосередження духовного життя народу, бо в ній розкриваються особливості національного характеру українців; глибока повага та любов до родини, інших людей, дійова готовність надати допомогу, пошана до праці, трудова майстерність, дбайливе ставлення до природи, виявлення патріотичних почуттів» [5].

Із ким би вона не працювала – зі скількома педагогами чи університетськими науковцями, студентами чи аспірантами, їй властива була принциповість і вимогливість до справи, якою вона опікувалася, доброзичливість і демократичність, активний творчий пошук, бачення чітких перспектив розвитку національної школи.

За період роботи в РДГУ понад 30 тисяч студентів прослухали її живі лекції з теорії і методики виховання, організації виховного процесу в школах та позашкільних закладах, інноваційної діяльності класного керівника. Більше 150 студентів вишу під її високопрофесійним керівництвом написали та успішно захистили дипломні та магістерські роботи. Не перерахувати кількість рецензій на автореферати дисертацій, відгуків на монографії, підручники та посібники. Результативно завжди була її робота з аспірантами. Саме під її керівництвом блискуче були захищені дисертації, що стосуються проблеми організації особистісно орієнтованого виховання старшокласників у процесі позакласної роботи, національно-патріотичного виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу. Це слугувало поштовхом для запровадження вищезазначених проблем у практику шкільного життя.

Т. Д. Дем'янюк вважала, що розвиток просоціальної стратегії особистості є основою для її морального становлення, а навчальний заклад має забезпечити молоду людину інструментарієм життєвої адаптації в мінливих соціальних умовах, сформувати настанови та практичні вміння ефективної взаємодії й соціально-компетентної поведінки, які реально підтримують соціальні-рольові функції, значущі для життєдіяльності людини в суспільстві.

Тамара Дмитрівна доклала чимало зусиль, щоб піднести звичайні, віддалені від обласного центру сільські школи Березнівського, Володимирецького, Дубнівського, Корецького районів на регіональний та всеукраїнський рівень, зробити їх справжньою лабораторією передової педагогічної думки, а педагогів спонукати до постійного творчого пошуку. Вона не тільки теоретично узагальнювала нагромаджений досвід, наукового його обґрунтовувала, ілюструвала конкретними прикладами діяльності окремих вчителів, педагогічних колективів, управління освіти, а й пропагувала і поширювала інноваційні, новаторські ідеї.

Під її керівництвом досліджувалися важливі проблеми системи виховання: громадянське, сімейне, трудове, превентивне, позашкільне виховання, духовно-моральний розвиток особистості; здійснювався науковий пошук шляхів розв'язання фундаментальних проблем виховання учнівської та студентської молоді, розроблялися освітні технології виховання та програмно-методичне забезпечення підготовки педагогічних кадрів до здійснення виховного процесу в навчальному закладі, проводилася апробація та запровадження результатів наукових досліджень із проблеми інноваційних технологій у практику роботи загальноосвітніх

та вищих навчальних закладів різних типів і видів акредитації в рамках діяльності Науково-дослідної лабораторії інноваційних виховних технологій, яку вона очолювала 15 років, а також кафедри теорії і методики виховання, якою вона успішно керувала 20 років і яка на сьогодні залишається провідною в Україні щодо розвитку та запровадження ідей національного виховання, розробки та запровадження інноваційних форм виховної роботи із студентами.

Малих справ для професора Т. Д. Дем'янюк не було. До кожної справи вона підходила фундаментально як до важливої справи життя. Масштабність наукового мислення, державний підхід і уміння глибоко аналізувати актуальні проблеми розвитку національної освіти і виховання, знаходити оптимальні шляхи їх вирішення були, є і будуть взірцем наукового успіху Т. Д. Дем'янюк, праця якої була відзначена численними (4) медалями, (23) Почесними грамотами, дипломами, відзнаками.

Невід'ємною складовою виховання українських патріотів є громадянське виховання, бо реалії життя такі, що українське суспільство, вступивши понад два десятиліття тому на шлях демократії, ще нині перебуває у стані формування громадянського суспільства. Цей процес і кінцевий результат передбачає не лише встановлення певних стосунків на рівні держави щодо суспільства, але й ставить вимоги до становлення самої людини, перед якою стоїть, як зазначала Тамара Дмитрівна, перш за все психологічна готовність її громадян узяти на себе відповідальність за її завтрашній день. Стан очікування чогось, пасивне спостереження за тим, що відбувається навколо нас, ведуть до того, що отримавши політичну й економічну свободу, переважна більшість громадян виявляє нездатність скористатися нею. Сформована на комуністичних ідеалах людина дивиться на суспільні інституції й на свою особу як на придаток до держави і перебуває у стані підпорядкованості їй, подекуди проявляє нездатність знайти себе в житті, за гучними фразами та гаслами про працелюбовство, патріотизм, колективізм лишає поза увагою такі необхідні кожній людині властивості, як самовідданість, здатність турбуватися про себе і свою сім'ю самостійно, не чекаючи забезпечення збоку. Саме звідси походить теорія відповідальності перед собою, за власне життя, тобто теорія самовідповідальності та самодостатності, що веде до розвитку в характері рис ініціативності, підприємливості, творчості, свідомості відповідального вибору, готовності до захисту власних прав і свобод, права на власну гідність. За Т. Д. Дем'янюк, громадянське виховання зорієнтоване на введення молоді у систему цінностей демократичного громадянського суспільства, засвоєння з дитинства понять права, свобод, обов'язків людини, ідей рівності громадян та верховенства законів.

Як зазначала Т. Д. Дем'янюк, для педагогічної практики важливо, що основними чинниками моральності особистості виступають моральна оцінка вчинків, моральні переконання, почуття і звички, що в сукупності формує моральну свідомість особистості. Завдяки почуттям, моральна свідомість, яка передбачає знання моральних категорій, норм, принципів, усвідомлення своєї ролі в суспільстві, набуває ще більшого морального значення.

Лейтмотивом наукового доробку Т. Д. Дем'янюк став особливий погляд на формування свідомості та самосвідомості особистості, а також національно-патріотичного виховання у сучасній школі, школі-родині, гімназії, позашкільному закладі, виші. На випередження часу спрямована сформована парадигма виховання гуманістично спрямованої особистості в позаурочний час та становлення громадянина України в умовах європейського освітньо-інформаційного простору.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок.

Таким чином, на основі загального огляду педагогічної спадщини Т. Д. Дем'янюк доведено, що Тамара Дмитрівна зробила важливий внесок у розвиток теорії і практики виховання в Україні. Визначено, що основними напрямками діяльності педагога були: громадянське, сімейне, трудове, превентивне, позашкільне виховання, духовно-моральний розвиток особистості; науковий пошук шляхів розв'язання фундаментальних проблем виховання учнівської та студентської молоді, розробка освітніх технологій виховання та програмно-методичного забезпечення підготовки педагогічних кадрів до здійснення виховного процесу в навчальному закладі, проведення апробації та упровадження результатів наукових досліджень із проблеми інноваційних технологій в практику роботи загальноосвітніх та вищих навчальних закладів різних типів і видів акредитації. Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у більш детальному вивченні внеску Тамари Дмитрівни Дем'янюк у розробку системи національно-патріотичного, громадянського виховання учнів і студентської молоді.

Список використаних джерел:

1. Дем'янюк Т. Д. Виховання гуманістично спрямованої особистості [Текст] : навч.-метод. посіб. / Т. Д. Дем'янюк [та ін.] ; Ін-т інновац. технологій і змісту освіти. – Рівне : Волинські береги, 2011. – 236 с.
2. Дем'янюк Т. Д. Громадянське виховання студентської молоді / Т. Дем'янюк // Нова пед. думка. – 1999. – №1. – С.61–64.
3. Дем'янюк Т. Д. Інноваційні технології громадянського виховання / Т. Д. Дем'янюк, Т. Ф. Умурзакова // Директор школи. – 2003. – № 16 (квіт.). – С.12-13. – (Закінчення. Поч. В №№ 9–15/2003.).
4. Дем'янюк Т. Д. Методика виховання в сучасній школі [Текст] : навч.посіб. / Т. Д. Дем'янюк ; Міністерство освіти і науки України. Науково-методичний центр середньої освіти. – К. : [б.в.], 2000. – 286 с.
5. Дем'янюк Т. Д. Народознавство в школі: досвід, проблеми, пошуки / Дем'янюк Тамара Дмитрівна. – Рівне, 1992. – 76 с.
6. Дем'янюк Т. Д. Організація виховного процесу в сучасному загальноосвітньому навчальному закладі [Текст] : навч.-метод. посіб. / Т. Д. Дем'янюк ; Ін-т інновац. технологій і змісту освіти. – Суми : Антей, 2006. – 384 с.
7. Дем'янюк Т. Д. Орієнтаційна регіональна програма національного виховання учнівської молоді / Т. Д. Дем'янюк, Н. І. Савчук, О. Ю. Приходько та ін. – Рівне: РДПІ. – 1994. – 24 с.
8. Дем'янюк Т. Д. Педагогічні основи демократизації та гуманізації виховного процесу в загальноосвітній школі / Тамара Дмитрівна

Дем'янюк. – Рівне: РДПІ, 1991. – 40 с.

9. Дем'янюк Т. Д. Формування в учнів загальноосвітніх шкіл культури міжнаціонального виховання / Т. Дем'янюк, Н. Волошина. – Рівне: ОІУВ, 1991. – 36 с.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Dem'yanyuk T. D. Vykhovannya humanistychno spryamovanoi osobystosti [Training humanitarian directed personality] [Tekst] : training aids / T. D. Dem'yanyuk [ta in.] ; In-t innovats. tekhnolohiy i zmistu osvity. – Rivne : Volyns'ki oberehy, 2011. – 236 s. (in Ukrainian)
2. Dem'yanyuk T. D. Hromadyans'ke vykhovannya students'koi molody [Civic education of student's youth] / T. Dem'yanyuk // Nova pedahohichna dumka. – 1999. – №1. – С.61–64. (in Ukrainian)
3. Dem'yanyuk T. D. Innovatsiyini tekhnolohii hromadyans'koho vykhovannya [Innovative technologies of civic education] / T. Dem'yanyuk, T. F. Umurzakova // Dyrector shkoly. – 2003. – № 16 (kvit.). – С.12-13. – (Zakinchennya. Poch. v № 9–15/2003.). (in Ukrainian)
4. Dem'yanyuk T. D. Metodyka vykhovannya v suchasniy shkoli [Methodic of education on modern school] [Tekst] : training aids / T. Dem'yanyuk ; Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Naukovo-metodychny tseentr seredn'oi osvity. – K. : [b.v.], 2000. – 286 s. (in Ukrainian)
5. Dem'yanyuk T. D. Narodoznavstvo v shkoli : dosvid, problem, poshuky [Narodoznavstvo in school : experience, problems, searches] / Dem'yanyuk Tamara Dmytrivna. – Rivne, 1992. – 76 s. (in Ukrainian)
6. Dem'yanyuk T. D. Orhanizatsiya vykhovnoho protseku v suchasnomu zahal'noosvitn'omu navchal'nomu zakladi [tekst] navch.-metod.posib. [Organization of educational process in modern general school [Text] : training aids] / T. D. Dem'yanyuk T. ; In-t innovats. Tekhnolohiy i zmistu osvity.– Sumy : Antei, 2006. – 384 s. (in Ukrainian)
7. Dem'yanyuk T. D. Oriyentatsiina rehional'na prohrama natsional'nhj vykhovannya uchniv's'koyi molodi [Oriental regional program of national education of pupils' youth] / T. Dem'yanyuk T. D., N. I. Savchuk, O. Yu. Prykhod'ko ta in. – Rivne: RDPI. – 1994. – 24 s. (in Ukrainian)
8. Dem'yanyuk T. D. Pedahohichni osnovy demokratyzatsiini ta humanizatsii vykhovnoho protsesu v zahal'noosvitniy shkoli [Pedagogical basis of democratization and humanization of educational process in general school] / Dem'yanyuk Tamara Dmytrivna. – Rivne: RDPI, 1991. – 40 s. 9In Ukrainian)
9. Dem'yanyuk T. D. Formuvannya v uchniv zahal'noosvitnikh shkil kul'tury mizhnatsional'noho vykhovannya [Forming in pupils of general secjndary schools culture of international education] / T. Dem'yanyuk, N. Voloshyna. – Rivne: OIUB,1991. – 36 s. (in Ukrainian)

Аннотация. В статье рассматривается вклад известной украинской ученой Тамары Дмитриевны Демьянюк в развитие теории и практики воспитания в Украине, гражданская направленность ее творчества, в частности проанализированы основные направления деятельности педагога, а именно: гражданское, семейное, трудовое, превентивное,

внешкольное воспитание, духовно-моральное развитие личности; научный поиск путей решения фундаментальных проблем воспитания ученической и студенческой молодежи, разработка образовательных технологий воспитания и программно-методического обеспечения подготовки педагогических кадров к осуществлению воспитательного процесса в учебном заведении, проведение апробации и внедрение результатов научных исследований по проблеме инновационных технологий в практику работы общеобразовательных и высших учебных заведений разных типов и видов аккредитации.

Ключевые слова: Т. Д. Демьянюк, педагогическое наследие, педагогические идеи, теория и практика воспитания, патриотизм, Родина.

Summary. The article is devoted to the contribution of a famous Ukrainian scientist Tamara Dmytrivna Dem'yanyuk in the development of the theory and practice of education in Ukraine, civic orientation of her heritage. The main directions of the activity of the pedagogue like civic, family, labor, preventive, out-of-school education, moral development of a personality are analyzed; scientific search of the ways of solving fundamental problems of education of pupil's and student's youth, elaboration of educational technologies and program-methodological ensuring for training pedagogical staff to organize educational process in educational establishment, approbation the results of scientific researches in the problem of innovative technologies in the practice of general secondary and higher educational establishments different types and kinds of accreditation.

Key words: T. D. Dem'yanyuk, pedagogic heritage, pedagogic ideas, theory and practice of education, patriotism, Motherland.

Стаття надійшла до редакції 06.11.2015

О. А. Пташук

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ ТА ПОЗАУРОЧНІЙ РОБОТІ

Анотація. У статті розкрито значення позакласної та позаурочної роботи в формуванні естетичної культури молодших школярів. Обґрунтовується роль естетичного виховання в процесі розвитку особистості учня. Висвітлюються особливості розвитку морально-ціннісних орієнтацій у молодших школярів та їх місце у формуванні естетичної культури. Визначено місце позакласної та позаурочної роботи в єдиній системі виховання школярів.

Ключові слова: естетичне виховання, естетична культура, позакласна робота, позаурочна робота, молодші школярі.

Постановка проблеми. На сучасному етапі Україна переживає складний кризовий період. Зміни відбуваються не лише у політиці й економіці, але й у свідомості людей. Проблеми морально-естетичного